

Einar Freyr Sigurðsson og Heimir van der Feest
Viðarsson

Frá skiptisögn til ósamhverfrar aukafallssagnar. Um *líka* í fornu máli

1 Inngangur

Sagnir sem taka með sér frumlag í aukafalli í íslensku, eins og t.d. *líka*, hér nefndar aukafallssagnir, eru af ýmsum toga.¹ Hér er sjónum beint að þágufalls-nefnifallssögnum (þGF-NF-sögnum), þar sem mögulegt er að nota þágufallsliðinn sem frumlag og nefnifallsliðinn sem andlag.

- (1) a. Þér(þgf.) hentar þetta(nf.).
b. Þér(þgf.) fellur þetta(nf.) vel í geð.
- (2) a. Þér(þgf.) líkar þetta(nf.).
b. Þér(þgf.) leiðist þetta(nf.).

Sagnirnar *henta*, *falla í geð*, *líka* og *leiðast* geta allar tekið með sér þágufallsfrumlag og nefnifallsandlag.² Dæmin hér að ofan sýna þetta þó

¹ Við þökkum ritstjóra og tveimur ónafngreindum ritrýnum fyrir gagnlegar athugasemdir. Efni þessarar greinar var kynnt í fyrirlestri á Hugvísindafingi 2019 í málstofunni Málleg gagnasöfn og hagnýting þeirra í rannsóknum. Við þökkum áheyrendum umræður um efnið.

² Margvísleg rök hafa verið færð fyrir tilvist aukafallsfrumlaga í nútímaíslensku. Sjá t.d. Andrews (1976), Zaenen, Maling og Höskuld Þráinsson (1985), Halldór Ármann Sigurðsson (1989) og Jóhannes Gísla Jónsson (1996, 1997–1998).

ekki ótvírætt; þrátt fyrir að þágufallið *þér* í öllum dæmunum gæti verið í frumlagssæti er einnig mögulegt að nefnifallið sé frumlagið og þágufallið þá kjarnafært eins og það er kallað. Við getum hér borið þessi dæmi saman við setningar með nefnifallsfrumlagi og þolfallsandlagi:

- (3) a. Hún(nf.) las þessa bók(pf.).
b. Þessa bók(pf.) las hún(nf.).

Í (3a) er sjálfgefin orðaröð þar sem frumlagið fer á undan persónubeygðri sögn og andlagi. Í (3b) hefur andlagið hins vegar verið fært fremst í setninguna en þrátt fyrir að þolfallið fari fremst er það engu að síður andlagið. Það getum við séð með því að rýna betur í orðaröð, svo sem þar sem umröðun sagnar og frumlags hefur orðið — dæmi um slíkt er að finna í *jál/nei*-spurningum, sjá eftirfarandi:

- (4) a. Las hún(nf.) þessa bók(pf.)?
b. *Las þessa bók(pf.) hún(nf.)?

Orðaröð í *jál/nei*-spurningum virkar almennt nokkuð vel fyrir nútíma-íslensku sem frumlagspróf, þ.e. próf til að bera kennsl á frumlag í setningu. Frumlag í *jál/nei*-spurningu fer jafnan næst á eftir persónubeygðu sögninni. Við lesum út úr prófinu í (4a) að *hún* sé frumlagið; hér hefur orðið það sem kallað er umröðun frumlags og sagnar (e. *subject-verb inversion*) þar sem persónubeygð sögn færirst fram fyrir frumlag. Við ályktum hins vegar út frá því að (4b) er ótæk setning að *þessa bók* geti ekki staðið í frumlagssætinu.

Þágufalls-nefnifallssögnum má í grófum dráttum skipta í tvennt í nútímamáli eftir rökliðagerð þeirra: Annars vegar eru þetta **ósamhverfar sagnir** (e. *asymmetric verbs*) þar sem eingöngu þágufallsliðurinn getur færst í frumlagssætið og hins vegar **samhverfar sagnir** (e. *symmetric verbs*), oftast kallaðar **skiptisagnir** (e. *alternating verbs*), þar sem hvor liður um sig getur færst í frumlagssæti.³ Í (5)–(6) er sýnt með *jál/nei*-spurningu (umröðun sagnar og frumlags) að *henta* og *falla* í

³ Rétt eins og Wood og Halldór Ármann Sigurðsson (2014) fylgjum við McGinnis 2008 (sjá einnig rit sem þar er vísað til) þegar við notum hugtökin samhverfar og ósamhverfar sagnir. Hugtakið skiptisagnir (og enska heitið *alternating verbs* eða *alternating predicates*) er hins vegar líklega útbreiddara — Jóhannes Gísli Jónsson (1997–1998, 2003), Jóhanna Barðdal (2001) og Þórhallur Eyþórsson og Jóhanna Barðdal (2005) nota það hugtak t.a.m. í sínum skrifum. Hugtakanotkunin sem slík skiptir í raun ekki máli; við notumst jöfnum höndum við hugtökin samhverfar sagnir og skiptisagnir.

geð eru samhverfar sagnir og að *líka* og *leiðast* eru ósamhverfar sagnir (sjá t.d. Helga Bernóðusson 1982, Jóhönnu Barðdal 1999, 2001, Þórhall Eypórsson og Jóhönnu Barðdal 2005 og Heimi Frey Viðarsson 2009; sjá einnig Jóhannes Gísli Jónsson 2018 um orðaröð sem frumlagspróf í sögulegu tilliti).⁴

- (5) a. Hentar þér(þgf.) þetta(nf.) / þetta(nf.) þér(þgf.)?
 b. Hvernig fellur þér(þgf.) þetta(nf.) / þetta(nf.) þér(þgf.) í *geð*?
- (6) a. Líkar þér(þgf.) þetta(nf.) / *þetta(nf.) þér(þgf.)?
 b. Leiðist þér(þgf.) þetta(nf.) / *þetta(nf.) þér(þgf.)?

Sú staðreynd að umröðun sagnar og frumlags er möguleg með *henta* og *falla í geð* í nútímamáli (sbr. (5a,b)) bendir til þess að feitletruðu liðirnir séu frumlög (þ.e. annaðhvort þágufalls- eða nefnifallsliðurinn og sagnirnar því skiptisagnir), enda leiðir umröðun sagnar og andlags til ótækrar setningar. Í (6) sést einmitt að samsvarandi umröðun á sögn og nefnifallslið er ekki möguleg með *líka* og *leiðast* og þetta er hægt að hafa sem röksemd fyrir því að *líka* og *leiðast* séu ósamhverfar sagnir (sbr. ítarlega umræðu í ritum sem vitnað var til hér á undan).

Mikil umræða hefur verið á undanförnum áratugum um það hvort aukafallsfrumlög hafi verið til í fornu máli og sterk rök hafa raunar verið færð fyrir því að svo hafi verið (sjá einkum Eirík Rögnvaldsson 1996, Þórhall Eypórsson og Jóhönnu Barðdal 2005, Heimi Frey Viðarsson 2009 og Jóhannes Gísli Jónsson 2018 og tilv. í þessum ritum). Hér er fallist á þær röksemdir en ekki er ástæða til þess að fara ítarlega yfir þau rök sem tínd hafa verið til.⁵ Við teljum sem sagt að færð hafi verið sannfærandi rök fyrir því að sagnir á borð við *líka* hafi tekið þágufallsfrumlag í fornu máli. Í þessari grein rökstyðjum við hins vegar að sögnin *líka*, sem er ósamhverf í nútímamáli, hafi verið samhverf (skiptisögn) í fornu máli. Það eitt og sér er ekki ný hug-

⁴ Jóhanna Barðdal (2001:54–55) hefur með margvíslegum frumlagsprófum greint 26 einfaldar sagnir, auk 85 sagnasambanda (flest með *vera* eða *verða*), sem skiptisagnir í nútímaíslensku.

⁵ Rannsókn Eiríks Rögnvaldssonar (1996) bendir eindregið til að setningarleg staða aukafallsnafnliða sem teljast til frumlaga í nútímamáli hafi ekki breyst að ráði frá forn máli (sjá einnig Anton Karl Ingason, Einar Frey Sigurðsson og Wallenberg 2011). Það getur auðvitað farið eftir skilgreiningu hverju sinni hvaða skilyrði þurfi að uppfylla til að geta talist frumlag en ef við föllumst á að nútímaíslenska hafi aukafallsfrumlög má færa sterk rök fyrir því að forn málið hafi líka haft aukafallsfrumlög ef t.d. setningarleg staða rökliða hefur lítið breyst frá fornu máli til nútímans.

mynd (sbr. Helga Bernósdusson 1982, Jóhönnu Barðdal 1999, Heimi Frey Viðarsson 2017) en rökin fyrir henni hafa byggt á orðaröð í tilteknum dæmum. Þrátt fyrir að frumlagspróf sem byggð eru á orðaröð séu nokkuð traust fyrir nútímaíslensku er hana aðeins hægt að nota að takmörkuðu leyti fyrir forníslensku (sjá einkum Jóhannes Gísla Jónsson 2018). Hér setjum við aftur á móti fram ný rök, byggð á frumlagsprófi sem talið hefur verið mjög traust, nánar tiltekið **stýri-nafnháttum** (e. *control infinitives*). Dæmi um slíkt próf með *líka* í nútímamáli er sýnt í (7).

- (7) a. Ég vonast til að FOR(þgf.) líka þessi maður(nf.).
 b. *Ég vonast til að FOR(nf.) líka þessum manni(þgf.).

Sögnin *vonast til* tekur með sér nafnháttarsetningu án sýnilegs frumlags. Það hafa hins vegar verið sett fram sannfærandi rök um að í nafnháttarsetningunni sé engu að síður frumlag, svokallað FOR, sem fáir fall (sjá einkum Halldór Ármann Sigurðsson 1991, 2008). Í stýri-nafnháttarsetningum eins og með *vonast til* er eingöngu hægt að láta frumlagið vera ósagt og því er þetta notað sem frumlagspróf. Í (7a) sjáum við að sögnin tekur með sér nefnifallsröklið, *þessi maður*, en þágufallsliðurinn er ósagður. Þar með túlkum við þá þágufallsliðinn sem frumlag og nefnifallsliðinn sem andlag. Í nútímamáli er aftur á móti ótækt að snúa þessu við, eins og reynt er í (7b). Ályktunin sem við drögum af því er að nefnifallsliðurinn með *líka* geti ekki verið frumlag.

Aftur á móti finnast dæmi um stýri-nafnhætti með *líka* í fornu máli þar sem nefnifallsliðurinn er ósagður:⁶

- (8) girntiz meirr at FOR(nf.) líka einum guði(þgf.) en mönnum
 (Æv 150.15 [ísl. hdr., ca 1350])

Við höldum því fram, eins og nánar er rætt um síðar í greininni, að *líka* hafi hér ósagt nefnifallsfrumlag, FOR, og andlag í þágufalli. Þetta eru þannig ný rök fyrir því að *líka* hafi getað tekið nefnifallsfrumlag í fornu máli. Þar eð við föllumst á fyrri röksemdir um að sagnir eins og *líka* hafi getað tekið þágufallsfrumlag í fornu máli höldum við því fram að sögnin hafi verið samhverf (skiptisögn). Í greininni lítum við nánar á þetta, sem og dæmi um orðaröð sem gætu bent til þess að

⁶ Við skjótum inn upplýsingum um aldur og uppruna handrits skv. upplýsingum frá *Orðbog over det norrøne prosasprog*, til þess að undirstrika að þau birtast bæði í íslenskum og norsku handritum.

nefnifallsliðurinn hafi einnig getað verið frumlag *líka* í fornu máli. Til þess að hægt sé að fullyrða um tilvist skiptisagna verðum við þó strangt tiltekið að hafa vísbendingar um að einn og sami málhafinn hafi getað notað sögnina bæði með nefnifalls- og þágufallsfrumlagi. Erfitt er að finna slíkar vísbendingar fyrir eldri málstig.

Við hugum einnig að merkingu sagnarinnar á eldri málstigum; þegar rökliðagerðin er þannig að *líka* tekur með sér nefnifallsfrumlag, eins og í (8), virðist merkingin gjarna önnur en í nútímamáli, þ.e. ‘gera til geðs, þóknast’ (sbr. ensku sögnina *please*) eða jafnvel ‘falla í kramið’.

2 Fyrri skrif um ‘líka’

Margt hefur verið skrifað um breytingar á rökliðagerð sagnarinnar *like* í sögu ensku og ýmislegt um rökliðagerð ÞGF-NF-sagna í íslensku, þar á meðal *líka*. Stiklað er á þessu tvennu í köflum 2.1 og 2.2 hér að neðan.

2.1 Sögnin *like* í ensku og öðrum skyldum málum

Jespersen (1927:§11.2) hélt því fram að sögnin *like* (fe. *lician*) hefði verið endurtúlkuð frá fornensku í nokkrum skrefum sem hann setti fram með tilbúnum dæmum:

- (9) þam cynge licodon peran (fornenska, tilbúið dæmi)
 konunginum líkuðu perur
- (10) the king likeden peares (miðenska, tilbúið millistig)
 konungurinn líkuðu perur
- (11) a. the king liked pears (nútímaenska)
 konungurinn líkaði perur
- b. he liked pears
 hann líkaði perur

Í þessum dæmum Jespersens greinir hann nefnifallsliðinn *peran* ‘perur’ í (9) sem frumlag setningarinnar en ekki þágufallsliðinn *þam cynge* ‘konunginum’. Aðalástæðan virðist sú að sögnin *licodon* sýnir

fleirtölusamræmi við nefnifallsliðinn. Á næsta stigi, sjá (10), er fallmörkunin á liðnum ‘konungurinn’ horfin en enn er ‘perur’ frumlagið vegna þess að sögnin sýnir eftir sem áður fleirtölusamræmi (sjá gagnrýna umfjöllun hjá Allen 1986:396–397 um þetta meinta millistig). Á þriðja stiginu, sjá (11), greinir enska ekki að eintölu og fleirtölu í þátið sagna og því sést ekki hvort sögnin samræmist fyrri eða síðari liðnum. ‘Konungurinn’ í (11a) telst hins vegar frumlagið hér vegna þess að það er hægt að setja persónufornafn í nefnifalli í staðinn fyrir liðinn, eins og sýnt er í (11b). Einnig sést þetta á því, eins og Jespersen bendir á, að sé nútíð notuð samræmist sögnin fyrri liðnum í tölu, ‘konungurinn/hann’, en ekki þeim síðari, ‘perur’: *the king(et.) likes(et.) pears(ft.)* en ekki **the king(et.) like(ft.) pears(ft.)*.

Jespersen gerir ráð fyrir endurtúlkun á setningafræðilegu hlutverki skynjandans (þ.e. andlag → frumlag) og telur skýringarinnar vera að leita í hvarfi fallmörkunar á nafnliðum í ensku. Ýmsir hafa þó bent á að tímasetningin styðji þá skýringu alls ekki, sagnirnar séu notaðar í sínum eldri hlutverkum löngu eftir að fallmörkun á nafnorðum er horfin (sjá t.d. Allen 1986, 1995, van Gelderen 2018). Allen (1986) heldur þess í stað fram að breytingin á *like* felist í því að nýr flokkunarrami (e. *subcategorization frame*) hafi bæst við. Fyrst hafi sögnin eingöngu tengt skynjandann (sbr. ‘konungurinn’ í (9)–(11)) við andlag og þemað (sbr. ‘perur’ í dæmum Jespersens) við frumlag en nýi ramminn hafi tengt skynjandann við frumlagið og þemað við andlagið. Þannig hafi um skeið verið tveir flokkunarrammar fyrir sögnina ‘líka’ í ensku. Ef Allen hefur rétt fyrir sér mætti segja að um tíma hafi ‘líka’ verið skiptisögn í ensku.

Við þetta má svo bæta að samkvæmt van Gelderen (2018:147) tók sögnin *like* (fe. *lician*) skynjanda sem var andlag á elsta skeiði en frá um 1200 tekur skynjandinn að birtast sem frumlag. Breytingatíminn er þó langur, því andlagsskynjendur með *like* finnast til um 1800. Van Gelderen (2018) telur ástæður þessara breytinga með *like* og fleiri skynjandasögnum vera að finna í brottfalli orsakarmorfems; sagnir (eða réttara sagt sagnliðir) með skynjandaandlagi á eldra skeiði hafi falið í sér náttúrulegan endapunkt (þær hafi verið það sem á ensku kallast *telic*) en þegar breyting hafi átt sér stað þannig að skynjandinn hafi orðið að frumlagi hafi merkingin breyst þannig að sagnliðurinn tákni ástand (sem felur ekki í sér náttúrulegan endapunkt). Bætt sé upp fyrir þetta brottfall með því að skjóta inn sögninni *do*, *make* eða *put*, eða með notkun aðskeyta á borð við *-ify*, *-ate*, *en-* og *-en* til þess að styrkja (fyrri) orsakarmerkingu (íslensk samsvörun við þetta gæti

mögulega verið notkun orsakarsagnarinnar *láta* með ÞGF-NF-sögnum eins og *líka*, sbr. *láta sér e-ð líka*). Þetta verður því til þess að meiri líkur séu á endurtúlkun, þ.e. merking sagnliðarins sé ekki fullkomlega ljós.

Hugsanlegt er að þessa greiningu megi heimfæra yfir á íslensku að einhverju leyti. Í nútímaíslensku er *líka* ástands sögn, enda er þágufallsliðurinn þar alltaf frumlag, en gat mögulega verið bæði ástands sögn og sögn með náttúrulegan endapunkt í fornu máli. Hægt er að sannreyna hvort sagnliðir hafi náttúrulegan endapunkt með notkun forsetningarliða sem merkja endapunktinn í einhverjum skilningi; þetta geta verið forsetningarliðir eins og *á tíu mínútum* og *á augabragði*.⁷ Í nútímamáli gengur setningin í (12) ekki með forsetningarliðnum *á tíu mínútum* (en mun betra og ekki ótækt er að nota *á augabragði*) en þar er um hreina ástandsmerkingu *líka* að ræða. Ef við lítum hins vegar aftur á dæmið í (8), endurtekið sem (13a), getum við sagt að þar sé merking *líka* 'gera til geðs' eða e.t.v. 'falla í kramið'. Og það er hægt að nota forsetningarlið sem merkir eða sigtar út endapunkt með þessum sögnum, eins og sýnt er í (13b–c).⁸

(12) Mér líkaði þetta ?*á augabragði* / **á tíu mínútum*.

(13) a. girntiz meirr at líka einum guði en mönnum
(Æv 150.15 [ísl. hdr., ca 1350])

b. Hann gerði okkur til geðs *á augabragði* / ?*á tíu mínútum*.

c. Hann féll í kramið hjá okkur *á augabragði* / *á tíu mínútum*.

Hugmyndir van Gelderen virðast þannig passa ágætlega við *líka* í íslensku að fornu og nýju en jafnvel þótt það kæmi í ljós að þær gerðu það ekki breytir það engu um þær röksemdir í 3. kafla fyrir því að *líka* hafi getað tekið með sér frumlag í nefnifalli í forníslensku.

⁷ Svokallaðar verknáðargerðir sagna sem koma til greina þegar um náttúrulegan endapunkt er að ræða eru aðgerðasagnir (e. *accomplishments*) og atburðasagnir (e. *achievements*). Munurinn á þessum tveimur verknáðargerðum skiptir okkur ekki máli því að hér er það fyrst og fremst náttúrulegur endapunktur sem er til skoðunar. Sjá nánari umræðu hjá Höskuldi Þráinssyni (2005:§11.6) um verknáðargerðir sagna og liði sem eru notaðir til að marka endapunkt.

⁸ Stundum er svolítið stírt að nota suma forsetningarliði í ákveðnu samhengi. Rétt er að geta þess að það er ekki nauðsynlegt að nota forsetningarliði til að merkja endapunkt þótt hér sé það gert; í stað *á tíu mínútum* má til dæmis nota *Það tók e-n tíu mínútur að ...* Það gengur t.a.m. ekki að segja **Það tók mig ekki nema tíu mínútur að líka þetta* en að okkar mati er fullkomlega tækt að segja *Það tók hann ekki nema tíu mínútur að falla í kramið hjá okkur* og *Það tók hann ekki nema tíu mínútur að gera okkur til geðs*.

Fræðimenn greinir á um merkingu *like/lician* í sögulegu tilliti og Fischer og van der Leek (1983:352) gera til dæmis ráð fyrir að merkingin hafi frá fornu fari verið breytileg. Undir þetta taka Þórhallur Eyþórsson og Jóhanna Barðdal (2005:832–833) í umfjöllun sinni um samsvarandi sögn, *galeikan*, í gotnesku og hliðstæður hennar í forn-germönsku málunum yfirleitt: merking sagnarinnar hafi ýmist verið ‘gera til geðs’ (‘please’) eða ‘líka’ (‘like’). Þar sem um skyld tungumál er að ræða ættu frá því sjónarmiði því að geta fundist dæmi um ótvíræð andlög og ótvíræð frumlög með sögninni *líka* í forníslensku í samræmi við þessi merkingarlegu tilbrigði í ensku og gotnesku.

Í þýsku og hollensku koma á elsta skeiði einnig fyrir sagnir af sömu rót, þ.e. í fornþýsku *lihhên* (*lichên*) og í fornholensku *likon* (*liken*, seinna *lijken*) sem sagðar eru hafa merkt það sama og síðar *gefallen* í þýsku og *behagen/bevallen* í hollensku (sjá Willems og Pottelberge 1998:333–334 um þýsku, GTB: *lijken* um hollensku). Það eru síðan þessar sagnir sem leysa sagnir rótskyldar *líka* jafnt og þétt af hólmi en ekki er ljóst hvort þær hafi uppfyllt þau skilyrði að teljast til skiptisagna í þessum málum.

2.2 Vísendingar um aðra rökliðagerð með *líka* í fornu máli

Ýmiss konar orðaraðarpróf virka vel til að greina frumlag í nútíma-máli. Eins og lesandinn man vafalaust eftir var orðaröð einmitt notuð í upphafi greinarinnar til þess að sýna muninn á sögninni *henta*, sem er samhverf eða skiptisögn, og *líka*, sem er ósamhverf, a.m.k. í nútímaíslensku. Við skulum rifja upp dæmaparið þar sem þessi munur kemur skýrt fram:

- (14) a. Hentar þér(þgf.) þetta(nf.) / þetta(nf.) þér(þgf.)?
 b. Líkar þér(þgf.) þetta(nf.) / *þetta(nf.) þér(þgf.)?

Í nútíma máli fer frumlag iðulega strax á eftir persónubeygðri sögn í viðsnúinni orðaröð líkt og í *jálnei*-spurningunum í (14). Þar af leiðandi er hægt að nota orðaröðina sem röksemd fyrir því að *henta* og *líka* séu ólíks eðlis í nútímaíslensku: þágufallsliðurinn *þér* eða nefnifallsliðurinn *þetta* í (14a) getur verið frumlag með *henta*, en ótækt er að nefnifallsliðurinn fari á undan þágufallsliðnum með *líka* í (14b).

Ef sama prófi er beitt á forníslensku, eins og Jóhanna Barðdal (2001) hefur gert, má leiða getum að því að rökliðagerð *líka* í fornu máli hafi

verið fjölbreyttari en nú. Lítum á eftirfarandi lágmarkspar sem finna má með því að bera saman tvær ólíkar gerðir Brennu-Njáls sögu (tilv. eftir Jóhönnu Barðdal 2001, Heimi Frey Viðarssyni 2017):

- (15) a. ok líkaði þat **øllum** vel
(skv. Kálfalækjarbók; Jóhanna Barðdal 2001:60)
- b. ok líkaði **øllum** þat vel
(skv. Möðruvallabók; Heimir Freyr Viðarsson 2017:143)

Í þeirri gerð Njáls sögu sem varðveitt er í Kálfalækjarbók (AM 133 fol., frá um 1350), sjá (15a), fer nefnifallsliðurinn á undan þágufallsliðnum í umhverfi með líka sem er hliðstætt (14), þ.e. strax á eftir persónubeygðri sögn, sbr. (14b). Í dæmi (15b) eftir Möðruvallabók (AM 132 fol., frá um 1330–1370) er röð liðanna spegluð. Dæmi (15a) kann að vera til marks um að líka hafi verið skiptisögn en a.m.k. tveir aðrir kostir eru þó í stöðunni. Annars vegar væri hægt að skýra orðaröðina í (15a) á þann veg að röð liðanna sé tilkomin vegna sérstakrar færslu andlagsins yfir frumlagið sem Jóhannes Gísli Jónsson (2018:148) talar um sem andlagsstokkun (e. *object scrambling*). Hins vegar bendir Jóhannes Gísli Jónsson (2018:139) á að óákveðin frumlög og frumlög sem eru magnliðir, eins og *øllum*, geta staðið neðar í formgerðinni en ákveðnir liðir og því samrýmist röðin í (15a) því alveg að þat sé eftir sem áður andlag. Í (15) skiptir því máli að þágufallsliðurinn er magnliður.

Þessir greiningarmöguleikar eru ekki í boði þegar tvö ákveðin fornöfn eiga í hlut. Rétt er því að benda á að þessi röð birtist einnig þar sem báðir liðirnir eru persónufornöfn (sbr. Faarlund 1990:183):

- (16) þa likar **hon mer**. yuir allar þær er ec heui fyr seet oc høyrtt
(BARL 68.12 [no. hdr., ca 1275])

Dæmi (16) sýnir nefnifallslið á undan þágufallslið í umhverfi þar sem við ættum ekki von á að sérstakar færslur breyttu röð liðanna innbyrðis. Dæmið er úr fornorskum texta og niðurstaða Jóhannesar Gísla Jónssonar (2018:150) er að þótt líka hafi e.t.v. verið skiptisögn í norsku, eins og þetta dæmi megi túlka, hafi hún a.m.k. aldrei verið skiptisögn í forníslensku. Þar sem mörk forníslensku og fornorsku eru ákaflega óljós, ekki síst í setningafræðilegu tilliti, finnst okkur ekki endilega ástæða til þess að ætla að forníslenska hafi verið frábrugðin fornorsku að þessu leyti. Uppruna textanna er þó sjálfsagt að halda til haga enda kann líka að hafa þróað með sér skiptisagnareinkenni í fornorsku eða forníslenska að hafa glatað þeim.

Í (16) virðist hafa verið hægt að nota *líka* á hliðstæðan hátt merkingarlega og skiptisögnina *falla(st)*, en þetta sést reyndar líka vel á því að rétt á undan er slíkt skiptisagnarsamband einmitt notað í þessum sama texta:

(17) fyrir því at **hon fellzt mer eigi i skap**. þa flyða ec heiman.
(BARL 68.10)

Textasamhengið er hér á þá leið að mælandanum var ætlað kvonfang úr efri lögum samfélagsins, sem var honum ekki að skapi, en honum hugnaðist annað kvonfang betur sem var af efnaminni ættum. Merking þessara sagna er hér því alveg hliðstæð en nánar verður fjallað um merkingu *líka* í 4. kafla (þar sem merking *líka* virðist stundum nær því að vera 'þóknast' eða 'gera til geðs'). Hvort þessi merkingarlega skylda sögn, *falla(st)*, var skiptisögn að fornu hefur ekki verið staðfest með óyggjandi hætti en um það eru þó vísbendingar. Í (18) eru sýnd dæmi um *falla(st)* í *geð/skap* frá sama stað úr tveimur gerðum Bandamanna sögu; (18a) er úr Möðruvallabók (AM 132 fol., frá um 1330–1370) og (18b) er úr Konungsbók (GKS 2845 4to, frá um 1450). Í fyrra dæminu virðist frumlagið vera í nefnifalli en í því síðara í þágufalli.

(18) a. fellz **huart auðru** vel i geð. ok litaz þau vel til. ok bliðliga
(BAND 12.14)

b. þat er sagt at **huorutuegía** felz uel i skap aNat (BAND 12.28)
(sbr. Einar Frey Sigurðsson 2008)

Í þessum dæmum eru notuð gagnverkandi fornöfn (*hvort öðru* í (18a) og *hvorutveggja ... annað* í (18b)). Færð hafa verið rök fyrir því að hægt sé að nota gagnverkandi fornöfn, svo sem *hvor annar*, sem frumlagspróf (Einar Frey Sigurðsson 2008, Dagbjört Guðmundsdóttir 2016). Fyrri liðurinn, *hv*-liðurinn, er hærra í formgerðinni og samsvarar oft frumlagi eða er jafnvel sjálfur í frumlagssæti. Í (18a) er nefnifallið hærri liðurinn (*hvort*) og því hægt að líta sem svo á að í setningunni sé nefnifallsfrumlag. Í (18b) er *hv*-liðurinn, þ.e. hærri liðurinn, aftur á móti í þágufalli (*hvoru* í *hvorutveggja*), og þar með er hægt að færa rök fyrir því að þar sé frumlag í þágufalli. Auðvitað er ekki hægt að fullyrða út frá þessu eina pari að *falla(st)* í *geð/skap* hafi verið skiptisögn í eldra máli. Dæmaparið gæti allt eins verið til marks um breytileika milli málhafa þar sem *falla(st)* í *geð/skap* tekur nefnifallsfrumlag hjá einum málhafa en þágufallsfrumlag hjá öðrum.

Snúum okkur nú aftur að líka. Í dæmi (16) hér á undan voru rökliðirirnir fornöfn en einnig koma hins vegar dæmi til álita þar sem nefnifallsliðurinn fer á undan þágufallinu þótt hvorugur rökliðurinn sem fer á eftir persónubeygðu sögninni sé fornafn, sbr. (19):

(19) Hvenær likadi **Abraham gudi** ...

(SILV 263.17 [ísl. hdr., ca 1425–1445])

Samkvæmt athugunum Jóhannesar Gísla Jónssonar (2018:143–144) flyst andlag yfirleitt aldrei fram fyrir frumlag með andlagsstökki nema það sé fornafn eða a.m.k. léttur liður. Til þess að greina líka í (19) sem eitthvað annað en skiptisögn þyrfti því annaðhvort slík færsla á nefnifallsliðnum að hafa orðið eða þágufallsliðurinn að hafa flust til hægri. Færsla til hægri á (formlega) óákveðnum liðum á borð við *gud* er einmitt ein slíkra hægrifærslna sem Jóhannes Gísli (2018:146) nefnir. Það þýðir því að vafasamt væri að byggja greiningu á því. Helgi Bernóðsson (1982:202) bendir svo á annað dæmi með líka úr fornu máli í Íslenskri hómilíubók þar sem þágufallsliðurinn *gudi* virðist vera andlagið (þá væri nefnifallsliðurinn *maðurinn* frumlagið; hliðstæðan texta er ekki að finna í Norskri hómilíubók):

(20) En maþr eN má a engalund líca **guþe** nema fyr trv

(ÍSLHÓM 98r13 [ísl. hdr., ca 1200])

Í (20) er hvorugur rökliðanna fornafn en aftur á móti fellur dæmið utan alhæfingar Jóhannesar Gísla vegna þess að hún tók einungis til dæma þar sem persónubeygd sögn fer á undan frumlagi og andlagi. Í þessu dæmi fer nefnifallsliðurinn á undan persónubeygðu sögninni en það er ekki þar með sagt að hann sé í frumlagssæti; liðurinn gæti allt eins verið kjarnafærður. Staða þágufallsliðarins virðist aftur á móti ekki passa vel við að hann sé frumlagið ef dæmið er borið saman við nútímamál en liðurinn gæti þó hafa flust til hægri (sbr. hér að ofan). Í sambærilegum dæmum í nútímamáli með hjálparsögn þar sem andlag er kjarnafært verður ákveðið frumlag að færast frammar í setningunni, a.m.k. fram fyrir aðalsögn eins og við munum nú sjá. Í (3b) fyrir ofan sýndum við tilbúna dæmið *Þessa bók las hún* þar sem við sögðum að hún væri frumlagið — orðaröð í því dæmi veitir þó ekki upplýsingar um hvor rökliðurinn er frumlagið. Sé hjálparsögninni *mega* hins vegar bætt við sést hvar frumlagið getur og getur ekki staðið.

(21) a. Þessa bók(andl.) má **hún**(frl.) lesa.

b. *Þessa bók má lesa **hún**.

Ef við lítum nú á einfaldaða útgáfu af dæminu í (20) og athugum hvernig það gengur í nútímaíslensku má sjá að það er ótækt ef þágufallsliðurinn færir ekki fram fyrir aðalsögnina. Dæmaparið í (22) sýnir að þágufallsliðurinn getur staðið í frumlagssæti en ekki andlagssæti.

(22) a. En maðurinn(andl.) má **guði**(frl.) líka.

b. *En maðurinn má líka **guði**.

Gallinn við vitnisburð af þessum toga er sá að hann byggist á orðaröð einni saman og oft er bent á að orðaröð í forníslensku er ekki eins fastskorðuð og í nútímaíslensku (sjá t.d. Eirík Rögnvaldsson 1995, Þorbjörgu Hróarsdóttur 2000, 2008 og Jóhannes Gísla Jónsson 2018). Þar af leiðandi er hún ótraust frumlagspróf fyrir eldri málstig. Þetta þýðir þó ekki að orðaröð sé ekki hægt að nota sem frumlagspróf því á orðaröð eru hömlur sem geta veitt sterkar vísbendingar eins og Jóhannes Gísli Jónsson (2018) hefur rakið ítarlega. Þeir möguleikar að andlag hafi flust fram fyrir frumlagið með færslu á borð við andlagsstokkun, að óákveðin frumlög og magnliðafrumlög standi neðar í setningafræðilegri formgerð í dæmum eins og (15) og (19) eða að óákveðið frumlag hafi færst til hægri gera það hins vegar að verkum að orðaröð getur tæpast veitt fullkomna vissu um setningafræðilegt hlutverk liðanna. Til þess að varpa skýrara ljósi á sögu sagnarinnar *líka* í íslensku er því ekki hægt að byggja einvörðungu á vísbendingum sem tengjast orðaröð. Við skulum því snúa okkur að annars konar frumlagsprófi sem jafnan hefur verið talið traustara en orðaröð: stýri-nafnháttum.

3 Áreiðanleg rök fyrir sögulegum breytingum á líka

Stýrinafnhættir (öðru nafni völdunarnafnhættir, e. *control infinitives*) eru líklega það próf sem þykir traustast við ákvörðun frumлага í setningafræðilegu tilliti (sjá Þórhall Eypórsson og Jóhönnu Barðdal 2005:827–828 og tilv. þar). Í slíkum nafnháttum er ósagt frumlag, FOR (e. *PRO*), sem er samvísandi við röklið stýrisagnar, t.d. *vonast til í nútímamáli*.⁹

9 Halldór Ármann Sigurðsson (1991, 2008) hefur fært fyrir því sannfærandi rök að FOR í íslensku sé úthlutað falli. Þess vegna er fall þess sýnt innan sviga.

- (23) a. Ég vonast til að FOR(nf.) hitta þig.
 b. *Ég vonast til að ég hitta FOR(þf.).
 c. *Ég vonast til að FOR(nf.) hitta FOR(þf.).
 d. *Ég vonast til að ég hitta þig.

Stýrinafnhættir eins og í (23) eru traust frumlagspróf vegna þess að liðurinn sem látinn er ósagður (þ.e. FOR) verður að vera frumlag. Eina dæmið hér að ofan sem er tækt er (23a) þar sem eingöngu frumlagið er látið ósagt. Í (23b) er andlagið látið ósagt, í (23c) bæði frumlagið og andlagið og í (23d) er hvorugur rökliðurinn látinn ósagður — allt er þetta ótækt.

Stýrinafnhættir þar sem FOR samsvarar þágufallsfrumlagi eru tækir í nútímamáli, sbr. dæmið í (24a) með ÞGF-NF -sögninni *leiðast*. Þeir eru sjaldgæfir í fornu máli en þó bendir Eiríkur Rögnvaldsson (1996) á dæmi eins og í (24b):¹⁰

- (24) a. Ég vonast til að FOR(þgf.) leiðast ekki bókin(nf.).
 b. Þorgils(nf.) kvaz FOR(þgf.) leiðaz þarvistin(nf.)

(FLÓAM 44.14)

(sbr. Eirík Rögnvaldsson 1996:60, Þórhall Eyþórsson og Jóhönnu Barðdal 2005:835)

Ef við föllumst á að í (24b) sé um stýrinafnhátt að ræða, þar sem frumlag móðursetningar stýrir frumlagseyðu nafnháttarsetningarinnar, teljast þetta traust rök fyrir tilvist aukafallsfrumlaga í fornu máli (sjá umræðu um þetta hjá Eiríki Rögnvaldssyni 1996:61).

Hlíf Árnadóttir og Einar Freyr Sigurðsson (2013:124, nmgr. 24) sýna aftur á móti athyglisvert dæmi í grein sinni um breytingar á fallmynstri ÞGF-NF -sagna í nútímamáli sem þau nota til að sýna að rökliðagerð sagnarinnar *líka* hafi verið önnur í forn máli en þar samsvarar FOR nefnifallsfrumlagi. Dæmið er úr Norsku hómilíubókinni, sbr. (25) hér fyrir neðan, en hliðstæðan texta er ekki að finna í Íslenskri hómilíubók:

- (25) ef hann girnisc at FOR(nf.) líca **guði þæim**(þgf.) er ...

(NOHÓM 24.11 [no. hdr., ca 1200–1225])

¹⁰ Annað atriði sem flækir myndina er að forn máltæxtar sem nýttir hafa verið til málrannsóknna eru ekki allir varðveittir í handritum frá því á forníslenskum tíma. Faarlund (2001) gerir þannig ráð fyrir því að aukafallsfrumlög séu tiltölulega ungt fyrirbæri í íslensku. Traust dæmi um stýrinafnhátt með slíkum liðum er þó að finna í handritum a.m.k. frá síð-forníslenskum tíma. Dæmið í (24b) er varðveitt í handritinu AM 445 b 4to frá um 1390–1425.

Hér virðist um stýrinafnhátt að ræða þar sem *girnast* tekur með sér nafnháttarsetningu með ósögðu FOR-frumlagi: Nafnháttarsögnin er hér *líka* og FOR-frumlagið samsvarar þemanu (nefnifalli sagnarinnar). Þágufallið *guði þeim* er þá andlag sagnarinnar. Dæmið í (25) er mjög áhugavert og vert að athuga betur svipuð dæmi á eldri málstigum íslensku. Dæmið er fengið úr Norsku hómilíubókinni og það vekur upp spurningar hvort rökliðagerðin hafi í raun og veru verið svona í íslensku (hvernig svo sem við skilgreinum hana).¹¹ Við höfum kannað *líka* í ýmsum sögulegum gagnasöfnum, þ. á m. *Ordbog over det norrøne prosasprog*, *Ritmálssafni Orðabókar Háskólans* og fornmáls hluta *Markaðrar íslenskrar málheildar* í því skyni að kanna rökliðagerð sagnarinnar á eldri stigum.¹² Annars vegar höfum við beint sjónum okkar að orðaröð, þar sem nefnifalls- eða þágufallsliður fer strax á eftir persónubeygðri sögn, en hins vegar stýrinafnháttum. Hér leggjum við megináherslu á það síðarnefnda.

Við höfum fundið ýmis fleiri hliðstæð dæmi með stýrisögninni *girnast* með *líka* í nafnhætti, eða hliðstæðu umhverfi, eins og sýnt er í (26):¹³

¹¹ Þess ber einnig að geta að dæmið í (25) er túlkað á annan hátt af Wagener (2017:152). Að hans mati er þar um enn aðra merkingu að ræða sem í nútímaíslensku er táknuð með *líkjast* og hjá honum er dæmið þýtt „if he wants to be like God“ (þ.e. ‘ef hann vill vera eins og guð’). Sögulega er talið að *líka* í merkingunni ‘falla við, geðjast að’ sé leitt af lo. *líkur* og að skrefin í þróun merkingarinnar hafi verið ‘líkjast’ > ‘hæfa’ > ‘falla við, geðjast að’ (sjá flettuna *líka*(1) hjá Ásgeiri Blöndal Magnússyni 1989:562). Samkvæmt fornmálsorðabókum getur *líka* að fornu vissulega haft merkinguna ‘líkjast, líkja eftir’, sbr. t.d. dæmi og skýringar við sögnina *líka* hjá Fritzner (1896), en þau eru þó verulega frábrugðin þeim dæmum sem hér eru til umræðu. Þá er rétt að geta þess að eitt dæma Fritzners er mjög sambærilegt dæmi (25) og fellur hjá honum undir merkinguna *behage* ‘hugna’ (lat. *placere*). Það sést í (26c) hér á eftir.

¹² Við gerum ekki greinarmun á þessu stigi á fornorsku og forníslensku en rétt er að hnykkja á að helstu röksemdir okkar er bæði að finna í textum sem varðveittir eru í íslenskum og norskum handritum.

¹³ Neðanmáls í útgáfu dæmis (26a) er að finna orðmyndina *likia* (*líkja*) þar sem skrifari handritsins virðist fara línuvillt og tvíritar dæmið, í fyrra skiptið *likia*, síðara skiptið *lika*.

Þess ber einnig að geta að hægt var að nota *girna(st)* sem stýrisögn með margvíslegum sögnum í nafnhætti:

- (i) a. ok **girnisc** hann at **snuasc** til guðs (ALK 127.2)
 b. Tóm dyrð er þa er maðr **girnisc** at **lofasc** í goðum lutum sinum (tilv. rit, 127.10)
 c. ... at maninn **girnir** til uið hann at **leica** misserom heilom (KGS 131.24)
 d. ec scal segia þer þa luti d(rotning) er þek **girnir** at **vita** (ÓTODD 31.19)
 e. var þar kominn hestrinn, er hann hafði sua mioc **girnnsk** á at **æiga** (ELIS 99.4)
 f. þeir er mioc moðer verða **girnaz** at **liggia** hægt (STRENG 152.16)

- (26) a. **girtiz** meirr at **líka** einum guði en mönnum
(ÆV 150.15 [ísl. hdr., ca 1350])
- b. þu **girnizt** þeim ath **líka**, en ek **girnuzt** gudi einum at **líka**
(LUC 434.24 [ísl. hdr., ca 1425–1445])
- c. Milli annara sinna godra werka, fyrir hver hann **girtizt** at **líka** sælli gvds modur Marie ...
(MAR 1119.19 [ísl. hdr., ca 1700–1725])
- d. sua at hann **girnez** enskiss nema **líka** guðe
(THOM 144.16 [no. hdr., ca 1300])
- e. ok **girnisc** hann at **líka** fyri þat hældr monnom en guði
(NOHÓM 24.13 [no. hdr., ca 1200–1225])

Dæmin með *líka* þar sem frumlagið stýrist af sögn í móðursetningu einskorðast ekki við *girnast*. Þannig höfum við eftirfarandi dæmi þar sem stýrisögnin er *fýsast*, *stunda*, *velja* og *vilja*; í (27), rétt eins og í (25) og (26) samsvarar FOR nafnháttarsetningarinnar með *líka* alltaf nefnifallsfrumlagi:

- (27) a. Með því at hann fal sik i eyðimork ok einsetv vtar i heiminvm, en nockvr mannlíg bygð væri, þaa er (hann) **fystiz** gvði at **líka** meirr en mavnnvm ok villdi forðaz allt hegomlíkt orðlof ok eptirmæli, var hann þo kvnnr morgvm verallígvum havfðingívm ok af þeim lofvaðr fyri sitt dyrðlíct líf.
(ANT 109.4 [ísl. hdr., ca 1340])
- b. Enn hann **fystiz** at **líka** gudi einum ok fyrirlet heims audæfi
(GREGDIAL 189.4 [ísl. hdr., ca 1350–1400])
- c. ... þuiat hun **stundadi** íafnan at **líka** gudi med fostum, vokum ok optlígvum taarum med odrum dygdarverkum
(MAR 907.21 [ísl. hdr., ca 1700–1725])
- d. Ok fyrir því, elskulígztu synir, ef þer **voldut** at **líka** gudi ok til hans kærleíks koma, gefit geymdir til at geraz annarlígir af allre hræsni ...
(VITPAT 356.6 [ísl. hdr., ca 1400])
- e. Engi a þæirra at binda sik i veralldlego starfe ær gvðs ridare ær, æf hann **vill** þæim **líka**, ær hann fal sik a hende
(ISID 181.23 [ísl. hdr., ca 1300])

Til viðbótar má nefna að nafnháttarsetningar með *líka*, þar sem merking og afstaða rökliðanna er með sama hætti og í stýrinafnháttunum

g. ... með þvíat þec **girnir** íamvel þat at **fa** er þu matt øngom nytiom á koma
(ALEX 126.17)

h. er Hermoen sá þann hest, þá **girti** hann mjök hann at **eiga** ... (KLM 379.4)
Rétt eins og í dæmum um stýrinafnhætti með *líka* er ósagða frumlagið FOR í nefnifalli í þessum dæmum.

hér að ofan, koma einnig fyrir með FOR sem vísar ekki til mállegs undanfara sem áður hefur verið minnst á, sjá (28). Þar hefur það almenna tilvísun (FOR er þá e. *generic*; sjá um þessa gerð FOR t.d. hjá Halldóri Ármanni Sigurðssyni og Egerland 2009).

(28) Því at umattolect er at **líka** guði fyrri utan trv
(ALK 53.3 [no. hdr., ca 1200–1225])

Þau dæmi sem hér eru sýnd um stýrinafnhætti með *líka* eru að því leytinu til óheppileg að þau koma fyrir í þýddum ritum. Þetta vekur auðvitað spurningar. Af hverju finnast til dæmis ekki ótvíræð dæmi um *líka* með nefnifallsfrumlagi í Íslendingasögunum? Er mögulega um áhrif að ræða frá erlendum frumtexta í þessum dæmum? Í hverju myndu slík áhrif felast? Við höfum ekki leitað uppi latneskar fyrirmyndir allra þeirra dæma sem við höfum fundið en samkvæmt forn-málsorðabók Fritzners (1896) samsvarar *líka* sögninni *placere* sem í nútímaíslensku væri nærtækara að þýða *geðjast* eða *þóknast*. Sögnin *placere* er einmitt notuð í latneskri hliðstæðu (26b), til dæmis.¹⁴ Rétt er þó að halda því til haga að einnig virðist vera til að þetta samband stýrisagnar með *líka* sé notað þar sem það á sér ekki neina beina hliðstæðu í latnesku fyrirmyndinni, eftir því sem næst verður komist. Þetta á við um (26d) þar sem latneskur texti er prentaður neðanmáls. Latneski textinn er þar hvorki með stýrinafnháttarformgerð af neinu tagi né heldur umrædda sögn *placere*. Dæmið allt virðist vera innskot norræna þýðandans til nánari útskýringar.

Önnur túlkun en áhrif frá latínu væri að dæmin séu raunverulega til vitnis um forn tilbrigði og þá e.t.v. málbreytingu — eða jafnvel málnýjung sem ekki breiddist út. Við getum á þessari stundu auðvitað ekki vitað neitt um slíkt með vissu. Við teljum hins vegar ólíklegt að þýðendur ritanna hér að ofan hafi þýtt erlendan frumtexta með málfræðilega fullkomlega ótækri setningagerð og í því sambandi bendum við til viðbótar á þrennt. Í fyrsta lagi ber að nefna að *líka* með stýrinafnhætti er ekki stakdæmi, í öðru lagi má hér benda á mögulegt mikilvægi eldra málstigs út frá aldri textanna og í þriðja lagi er ekkert endilega við fjölda ótvíræðra dæma af þessum toga að búast

¹⁴ Norræni textinn fylgir latneska textanum nokkuð nákvæmlega: *tu illis placere desideras: ego, vt Christo soli placeam, concupisco* (SURIUS 1618:248.24). Merking *concupisco* (=ek girnuzt) er hér því 'ég þrái' og það er ekkert sem þvingar þýðandann til þess að þýða *placere* endilega með sögninni *líka* í nafnháttarsetningunni. Þetta myndi e.t.v. horfa öðruvísi við ef sagnirnar *placere* og *líka* væru augljóslega skyldar eða einhver önnur (hljóðafarsleg) líkindi væru með þeim sem gerðu það að verkum að þýðandinn veldi hér „ranga“ sögn, ef svo má segja.

í ekki stærra safni texta. Þar að auki er almennt gert ráð fyrir því að í skyldum málum hafi rótskyld sögn getað tekið þágufallsandlag en þetta atriði er reyndar flóknara en svo að hér sé hægt að leggja dóm á rétta greiningu dæma í öðrum tungumálum (sbr. t.d. ofansagt um fornensku og önnur skyld mál).

Varðandi aldur textanna er mikilvægt að benda á að meginþorri varðveittra íslenskra miðaldertexta er umtalsvert yngri en þeir textar sem vitnað er til í (25)–(28) hér á undan: Þýdd, kristileg rit voru með því fyrsta sem skráð var á bókfell og þessi rit varðveita ýmis fornleg málleg einkenni sem alls ekki eða sárasjaldan er að finna í yngri textum eins og Íslendingasögunum (sjá t.d. umræðu hjá Heimi Frey Viðarssyni 2017). Möguleg skýring á dreifingunni væri þá sú að um sé að ræða málbreytingu, þar sem tilbrigðin sem eldri textar varðveiti hafi horfið. Þetta er sú skýringartilgáta sem við göngum út frá hér en við áréttum þó að við lítum alls ekki svo á að þessi dæmi sé hægt að hafa til marks um að aukafallsliðir til forna hafi aldrei verið frumlög eða að aukafallsfrumlög séu einhver nýjung, eins og sumir málfræðingar hafa reynt að færa rök fyrir (sbr. t.d. Faarlund 2001). Hér er enn fremur ónefndur sá möguleiki að líka hafi ekki verið skiptisögn í forníslensku en hafi e.t.v. verið það í fornorsku. Þá ber reyndar að líta til þess að sumir textanna hér að ofan eru íslenskir, a.m.k. í þeim skilningi að þeir eru varðveittir í íslenskum handritum.

Ef við gefum okkur að málstig (þ.e. aldur dæmanna) sé raunverulega úrslitaatriði í þessu sambandi gætum við átt von á að finna dæmi um líka með nefnifallsfrumlagi í fornum lagatextum; slíkir textar voru einnig á meðal þess efnis sem fyrst var skráð á bókfell. Í lögbókinni Grágás eru hins vegar engin dæmi um sögnina líka og skýringar þess væntanlega að leita í textategundinni. Við lítum því ekki á dreifinguna sem röksemd gegn því að greina líka sem skiptisögn. Almennt má segja að sú staðreynd að fá dæmi finnast um fyrrnefndar formgerðir sé í sjálfu sér ekkert óviðbúin, því stýrinafnhættir eins og hér á undan eru ekki sérlega algeng setningagerð í textum og það er líka með stýrisögn ekki heldur. Samkvæmt *Orðstöðulykli Íslendingasagna* eru aðeins 42 dæmi um líka í nafnhætti og um *girnast* eru í heildina aðeins 11 dæmi en þar eru engin dæmi um að þessar sagnir standi saman.

Niðurstaðan hér er þá sú að líka hafi getað tekið nefnifallsfrumlag í eldra máli. Ef við föllumst á að sögnin hafi einnig getað tekið þágufallsfrumlag eru hér komin rök fyrir því að líka hafi verið skiptisögn á eldri málstigum. Við gerum þá almennt ráð fyrir að einn og sami málhafinn hafi getað notað líka sem skiptisögn. Í elstu textum finnast

Þannig ekki eingöngu dæmi um *líka* með nefnifallsfrumlagi heldur einnig ýmis dæmi þar sem halda mætti því fram að þágufallsliðurinn væri frumlagið. Þó verður vitneskja okkar um mál einstakra málhafa á eldri málstigum alltaf mjög takmörkuð og það getur vel verið að í máli sumra hafi *líka* eingöngu getað tekið með sér þágufallsfrumlag (eða eingöngu nefnifallsfrumlag).

4 Merking og setningafræðileg greining

Í umfjöllun um þróun sagnarinnar *líka* í ensku kemur fram að á elsta skeiði feli merkingin í sér orsakarmerkingu, þ.e. merkingin er nær sögninni *please*. Í forníslensku (og fornnorsku) má einmitt einnig sjá þessa sömu orsakarmerkingu. Helgi Bernóðsson (1982) bendir þannig á fyrir dæmi (20) hér að ofan, endurtekið sem (29) hér að neðan, að merking *líka* virðist vera 'þóknast'. Það er ekki merkingin sem við leggjum í sögnina í nútímamáli.

(29) En maþr eN má a engalund líca guþe nema fyr trv
(ÍSLHÓM 98r13–14)

Ef við lítum nánar á textasamhengi (29) er hér verið að staðhæfa að einungis sé mögulegt að „líka guði“ ef hið sýnilega og hið ósýnilega fylgist að, þ.e. góð verk og trú, góðverkin ein dugi ekki til. Haldist þetta ekki í hendur sé ómögulegt að „líka guði“, sem er þar endurtekið (sbr. tilv. rit, s.s., 15. lína). Þarna er því um einhvers konar viljandi verknað eða val að ræða þar sem nærtækast væri að túlka merkingu *líka* sem 'þóknast'. Það er því mögulegt að merkingarhlutverk nefnifallsliðarins hafi breyst frá fornu máli, a.m.k. þannig að hann hafi stundum táknað vald (e. *causer*) eða geranda í eldra máli. Í nútímamáli er eðlilegast að gera ráð fyrir að hann hafi merkingarhlutverkið þema; í fornu máli getum við gert ráð fyrir sama merkingarhlutverki þegar nefnifallsliðurinn er í stöðu andlags en í stöðu frumlags virðast valdur eða gerandi sem sagt einnig koma til greina, þ.e. þegar við segjum að merking sagnarinnar sé 'þóknast' eða 'gera til geðs'.

Ýmsar spurningar vakna þegar hugað er að þeim merkingarmun sem er á nútímamáli og forn máli. Kemur þessi munur fram vegna þess að merking sagnarinnar sem slíkrar var önnur? Eða má leiða merkingarauka forn málsins út frá setningagerðinni? Einnig má spyrja hvort stýrisagnir (*girnast* o.s.frv.) dragi þessa merkingu fram í eldra máli (svipað og þegar notkun *vera að* þröngvar fram framvindu

með ástandssögnum í nútímamáli í dæmum eins og *Ég er ekki að skilja þetta*, sjá Kristínu M. Jóhannsdóttur 2015 og Theódóru A. Torfadóttur 2017)? Við veltum þessum spurningum fyrir okkur hér fyrir neðan.

Þórhallur Eypórsson og Jóhanna Barðdal (2005) skoða samband stýrisagna og samhverfra sagna. Þrátt fyrir að *falla í geð* sé samhverf sögn (þar sem þágufallsliðurinn, rétt eins og nefnifallsliðurinn, getur verið frumlag) benda Þórhallur og Jóhanna á að eingöngu setningin í (30b), en ekki (30a), sé tæk. Í báðum setningum er stýrisögnin *reyna* — í a-dæminu samsvarar ósagða frumlagið FOR þágufallslið en nefnifallslið í b-dæminu (dómarnir í (30) eru Þórhalls og Jóhönnu).

(30) a. *Ég reyndi að FOR(þgf.) falla þessar konur(nf.) í geð.

b. Ég reyndi að FOR(nf.) falla þessum konum(þgf.) í geð.

(Þórhallur Eypórsson og Jóhanna Barðdal 2005:851)

Þórhallur og Jóhanna halda því fram að stýrisögnin *reyna* dragi fram merkingu sambærilega við *please* í ensku og því sé (30a) ótæk setning þar eð *falla í geð* hefur þar merkingu sambærilega við *like* í nútímaensku og sú merking samræmist illa sögninni *reyna*.¹⁵ Það er með öðrum orðum hægt að *reyna* að þóknast eða gera einhverjum til geðs en síður hægt að *reyna* að (láta sér) falla eitthvað í geð.

Hins vegar hlýtur það að vera frumskilyrði að viðkomandi rökliður, hvort heldur sem er þágufalls- eða nefnifallsliðurinn, geti yfirhöfuð færst í frumlagssæti, svo sem í öðrum setningum en stýrinafnháttum. Þannig getur notkun *reyna* ekki þröngvað fram merkinguna 'gera til geðs, þóknast' með sögninni *líka* í nútímamáli þar eð nefnifallsliður hennar í t.d. aðalsetningum getur ekki færst í frumlagssæti. Eftirfarandi dæmi er því einfaldlega ótækt.

(31) *Ég reyni alltaf að FOR(nf.) líka ókunnugum(þgf.).

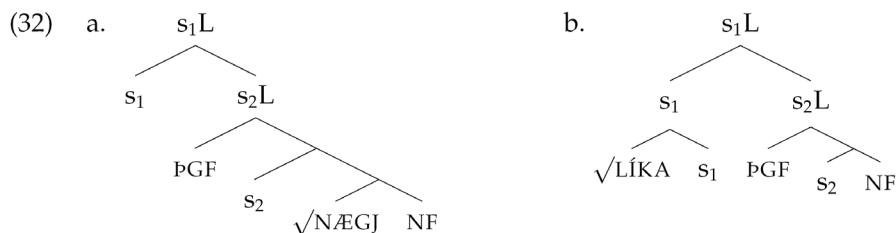
Við teljum því að skiptisagnareðli *líka* í fornu máli hafi verið forsenda fyrir því að hún hafi yfirleitt getað birst í eða haft þá orsakarmerkingu sem rætt var um hér að ofan (sbr. dæmi (29)).

Ýmislegt hefur verið ritað um setningafræði samhverfra og ósamhverfra sagna sem veitir nánari innsýn í eðli breytileikans og hvernig

¹⁵ Um þetta segja Þórhallur og Jóhanna (2005:851): „The reason [30b] is unacceptable in Icelandic is that the matrix verb *reyna* 'try', with its strong semantic component of intentionality, in fact forces a 'please'-reading on its controlled infinitive and excludes the 'like'-reading.“ Sjá einnig umfjöllun um mögulegan merkingarmun með samhverfum sögnum hjá Jóhönnu Barðdal (2001).

gera má grein fyrir honum. Þar hafa málfræðingar meðal annars hugað að því hvort grunngerð setninga með samhverfum sögnum er mismunandi eftir því hvort nefnifallsliðurinn eða þágufallsliðurinn er frumlagið. Hér munum við skoða nýlega greiningu Woods og Halldórs Ármanns Sigurðssonar (2014) og athuga hvort hana megi heimfæra setningafræðilega og merkingarfræðilega upp á forníslensku.

Wood og Halldór Ármann Sigurðsson (2014) fjalla um setningafræðilegan og merkingarlegan mun á samhverfum sögnum í nútímamáli á borð við *henta* og *nægja* og ósamhverfum sögnum á borð við *líka*. Þeir rökstyðja þá hugmynd að með samhverfum og ósamhverfum ÞGF-NF-sögnum sé þágufallsliðurinn alltaf grunnmyndaður ofar í formgerðinni en nefnifallsliðurinn. Slík greining passar vel við ósamhverfar sagnir þar sem eingöngu þágufallsliðurinn (hærrí rökliðurinn) getur færst í frumlagssæti. Það er hins vegar ekki jafnaugljóst í tilfalli samhverfra sagna, einkum og sér í lagi þegar það er nefnifallsliðurinn sem færir í frumlagssæti. Hríslumyndirnar í (32) sýna hvernig Wood og Halldór Ármann hugsa sér mismunandi formgerð samhverfra sagna eins og *nægja* (32a) og ósamhverfra sagna eins og *líka* (32b) (hér tákna $\sqrt{NÆGJ}$ og $\sqrt{LÍKA}$ rætur sagnanna *nægja* og *líka*).¹⁶

(sbr. Wood og Halldór Ármann Sigurðsson 2014:283)

Wood og Halldór Ármann gera ráð fyrir, eins og sýnt er á hríslumyndunum, að innbyrðis afstaða þágufalls og nefnifalls sé hin sama, hvort sem um samhverfar eða ósamhverfar sagnir er að ræða — þágufallið er alltaf grunnmyndað fyrir ofan nefnifallið. Almenn er gert ráð fyrir að rökliður sem er lægra í formgerðinni en annar geti ekki

¹⁶ Á hríslumyndunum samanstendur formgerðin af tveimur sagnliðum, s_1L og s_2L . Fyrri sagnliðurinn samsvarar vP á ensku og s_2L Appl(licative)P. Heiti þessara sagnliða sem slík skipta okkur ekki máli; neðri sagnliðinn hugsum við fyrst og fremst sem lið sem bætir þágufallsliðnum við formgerðina. Mikilvægt er að hafa tvo sagnliði til þess að hægt sé að hafa formgerðina tvígreinda.

færst fram hjá hinum með frumlagsfærslu. Hríslumyndin í (32b) endurspeglar þá að sagnir eins og *líka* eru ósamhverfar: eingöngu þágufallsliðurinn getur færst í frumlagssætið.

Hins vegar er eðli samhverfra sagna þannig að hvor liðurinn sem er, þágufallið eða nefnifallið, getur færst í frumlagssæti. Þess vegna kann að koma á óvart að Wood og Halldór Ármann geri ráð fyrir að samhverfar sagnir hafi alltaf setningagerðina í (32a), óháð því hvor liðurinn færist. Án þess að fara náði út í greiningu þeirra er rétt að greina frá kjarnanum í henni í örfáum orðum: Í formgerðinni í (32a) færist rótin upp í s_2 -hausinn og saman myndar þetta samsettan haus. Samsetti hausinn færist svo áfram upp í s_1 (og myndar þá enn stærri haus, samsettan úr rótinni, s_2 og s_1). Við þetta stækkar svonefndur fasi og það veitir nefnifallsliðnum möguleika á því að færast fram fyrir þágufallsliðinn; við þessar færslur og stækkun fasans verða rökliðirnir jafnfjarlægir hinum samsetta fasahaus.¹⁷ Í formgerðinni í (32b) er rótin aftur á móti þegar hengd við s_1 , fyrir ofan s_2L , og þá færist s_2 -hausinn ekki; það hefur í för með sér að fasinn stækkar ekki og þá getur nefnifallsliðurinn ekki færst út úr honum fram fyrir þágufallsliðinn.

Wood og Halldór Ármann (2014) halda því fram að þessar tvær formgerðir eigi að framkalla mismunandi merkingu. Með því að sameina rótina nefnifallsandlaginu (þemanu) eins og gert er neðst á hríslumyndinni í (32a) á hún að kveða nánar á um eiginleika þess. Það að rótin sameinist sögninni beint í (32b) á hins vegar að verða til þess að hún kveði nánar á um t.d. það ástand eða þá skynjun sem í sögninni felst. Mögulegt er að breytingin á *líka* frá fornu máli til nútímamáls sé á þá leið að *líka* hafi áður haft formgerðina í (32a) en hafi nú formgerðina í (32b). Það er þó síður en svo augljóst að setningagerðin í (32a) framkalli merkinguna sem *líka* gat haft í fornu máli.¹⁸ Wood og Halldór Ármann (2014:287) benda t.a.m. á að sögnin *hugnast* hafi svipaða merkingu og *líka* en sé engu að síður samhverf; það sé óvænt miðað við greiningu þeirra.

Engu að síður kann að vera að formgerð samhverfra sagna, sjá

¹⁷ Fasar eru eins konar þrep eða stig í afleiðslu setningar. Um fasa í íslensku samhengi má nánar lesa hjá Antoni Karli Ingasyni, Einari Frey Sigurðssyni og Wood (2016:31–34).

¹⁸ Formgerðirnar tvær eiga einnig að skýra hvers vegna svo oft er hægt að sleppa þágufallsliðnum með skiptisögnum, sbr. *Þetta hentar* og *Þetta nægir* (Wood og Halldór Ármann Sigurðsson 2014). Við fjöllum ekki um það hér; sjá einnig mótbarur Jóhönnu Barðdal, Þórhalls Eyþórssonar og Dewey (2014).

(32a), geti fangað merkingu *líka* í fornu máli, einkum þegar þágufallsliðurinn er ótvírætt andlag sagnarinnar. Að minnsta kosti í sumum dæmanna í (25)–(29) gæti *líka* verið nær því að merkja ‘falla í kramið (há e-m), vera vel liðinn (af e-m), vera viðkunnanlegur (í augum e-s)’ frekar en ‘þóknast (e-m), gera (e-m) til geðs’. Sé svo leiðir það hugsanlega af því að rótin $\sqrt{\text{LÍKA}}$ tengist beint nefnifallsliðnum. Við getum hugsað þetta á eftirfarandi hátt fyrir tilbúnu setninguna *María hafði alltaf líkað flestum* (sem er auðvitað ótæk í nútímamáli) þar sem *María* er nefnifallsfrumlag og *flestum* þágufallsandlag: Kjarninn í merkingu $\sqrt{\text{LÍKA}}$ skulum við segja að sé ‘geðfelldni’. Ef rótin $\sqrt{\text{LÍKA}}$ tengist beint nefnifallinu (þemanu) *María* hefur það í för með sér að rótin kveði nánar á um eiginleika Maríu, að hún sé geðfelld eða viðkunnanleg. Þegar þágufallsliðurinn er tekinn með í reikninginn fæst merking sem er í ætt við ‘María er geðfelld að flestra mati’ (eða t.d. ‘María er vel liðin af flestum’). Hér er þá *María* og hennar geðfelldni í forgrunni frekar en liðan eða tilfinningar flestra.¹⁹ Ef sögnin sameinast hins vegar rótinni fyrst, eins og í (32b), getur hún ekki kveðið nánar á um merkingu þemans heldur verður útkoman sú að hún kveði á um skynjun þágufallsliðarins.

Þegar merking *líka* er hins vegar ‘þóknast, gera til geðs’ liggur ekki eins beint við að leiða út merkinguna með formgerðinni í (32a) (og ekki heldur í (32b)) því að hér virðist til viðbótar vera orsakarmerking eða jafnvel gerandamerking. Og jafnvel þótt við gætum nýtt okkur setningagerðina í (32a) til að gera grein fyrir sumum dæmanna um það þegar *líka* tekur með sér nefnifallsfrumlag og þágufallsandlag, þá er ekki víst að sama formgerð nái svo vel utan um þá merkingu sem fæst þegar þágufallið er frumlagið enda höfum við ekki séð dæmi um að merkingin sé önnur í fornu máli þegar svo er. Viljum við halda í setningagerðirnar í (32) gætum við hugsanlega gert ráð fyrir formgerðinni í (32a) þegar nefnifallsliðurinn færast í frumlagssætið en (32b) þegar þágufallsliðurinn er frumlagið. Þar með segðum við að *líka* hafi ekki verið samhverf sögn í sama skilningi og t.d. *nægja* í nútímamáli. Breytingin frá fornu máli til nútímamáls væri þá að setningagerðin í

¹⁹ Það að eitthvað sé í forgrunni er ekki síður viðfangsefni aðstæðufræði eða málnotkunarfræði (e. *pragmatics*). Þótt við förum ekki nánar út í þá sálma hér er vert að benda á að nokkuð svipaðar hugmyndir koma fram hjá Jóhönnu Barðdal (2001:65) sem leitar skýringa utan setningafræðinnar: „When uttering a sentence with the Dative argument first the speaker is making a proposition about the human participant while uttering a sentence with the Nominative argument first a proposition is being made about the stimulus. It is therefore extra sentential factors that are crucial and decide upon the grammatical functions of the arguments.“

(32a) væri útilokuð en líka hefði enn setningagerðina í (32b).²⁰ Þetta þarfnast frekari rannsókna.

Að lokum má benda á að sumar aðrar hugmyndir sem hafa verið settar fram um setningagerð PGF-NF -sagna gætu mögulega betur fangað orsakarmerkinguna sem rætt var um hér að ofan. Platzack (1999) hefur t.a.m. sett fram þá hugmynd að ósamhverfar sagnir hafi þá innbyrðis afstöðu sem sýnd er í (32b) en að hjá samhverfum sögnum sé nefnifallið ofar í formgerðinni. Með slíkri greiningu á líka, þegar sögnin tekur með sér frumlag í nefnifalli, mætti hugsanlega ná utan um umrædda orsakarmerkingu; rökliðir sem eru gerendur eða valdar eru t.a.m. alltaf grunnmyndaðir mjög ofarlega í sagnliðnum (ofar en t.d. skynjendur) og ef við segðum að orsakarmerkingin með líka í fornu máli fælist í því að þar hefði nefnifallsliðurinn merkingarhlutverkið vald gætum við sagt að hann væri grunnmyndaður ofarlega í sagnliðnum (eins og Platzack 1999 heldur fram). Væri þessi leið farin við greiningu á líka með nefnifallsfrumlagi væri eðlilegt að líta til ýmissa fleiri (og annars konar) dæma þar sem merking virðist hafa verið önnur í fornu máli (eða hafi a.m.k. getað verið það). Eiríkur Rögnvaldsson (1996) ræðir um sögnina *dreyma* í þessu sambandi, sbr. dæmin í (33).

- (33) a. Þá dreymdi mig **hin sama kona** og fyrr
(Laxdæla saga)
- b. **Sá maður** dreymir mig jafnan
(Hallfreðar saga vandræðaskálds)

(tilv. eftir Eiríki Rögnvaldssyni 1996:64)

Eins og Eiríkur Rögnvaldsson (1996:64–65) bendir á er sá liður sem teldist sem þema í nútímamáli með sögninni *dreyma* í nefnifalli í (33) en ekki í þolfalli eins og í nútímamáli. Hann bætir því við að hugsan-

²⁰ Ef svo hefði verið mætti spyrja hvort e.t.v. væri um tvær sagnir að ræða, sem við getum kallað *líka*₁ og *líka*₂, sem hefðu sams konar form og beygingu en formgerð þeirra væri mismunandi. Þeirri spurningu er ekki auðvelt að svara í stuttu máli. Það er þó lykilatriði að við lítum svo á að um sömu rótina væri að ræða, $\sqrt{\text{LÍKA}}$, og því væri þetta ein og sama sögnin í ákveðnum skilningi sem hefði stundum formgerðina í (32a) og stundum formgerðina í (32b). Aftur á móti væri hægt að segja að formgerðin réði því hversu margar sagnir mætti búa til með rótinni $\sqrt{\text{LÍKA}}$; ef hægt væri að mynda fleiri en eina formgerð með rótinni $\sqrt{\text{LÍKA}}$ væru þar með komnar fleiri en ein sögn. Það er því að nokkru leyti skilgreiningaratriði hvort ein og sama rótin geti tekið þátt í að mynda fleiri en eina sögn. Svipaðar hugleiðingar má lesa hjá Margréti Jónsdóttur (2005).

lega væri rétt að greina þennan lið sem „einhvers konar“ geranda í þessum dæmum (bls. 65) en það minnir einmitt á þann merkingarlega mun sem rætt var um í 4. kafla hér á undan. Frekari rannsókn væri þá þörf á því hvort greina mætti *líka* með nefnifallsfrumlagi annars vegar og *dreyma* með nefnifalli hins vegar á hliðstæðan hátt.

5 Lokaorð

Í fyrri umfjöllun um sögnina *líka* í íslensku, og jafnvel hliðstæður hennar í skyldum tungumálum, hefur því verið haldið fram að *líka* sé ólík samsvarandi sögn í íslensku nútímamáli og hafi haft einkenni samhverfra sagna (skiptisagna). Vísbendingar um slíkt hafa til þessa hins vegar ekki verið nægjanlega traustar því að þær hafa einvörðungu byggst á ólíkri orðaröð en búast mætti við út frá nútímamáli. Þar sem orðaröð í forníslensku var mun frjálsari en síðar varð er því æskilegt að finna viðbótarrök þessari greiningu til stuðnings. Við höfum stungið upp á því að nota dæmi þar sem *líka* stendur í formgerð með stýrinafnhætti sem slíka viðbótarröksemd enda hafa þess háttar formgerðir verið nýttar í fyrri rannsóknum til þess að sýna með traustum hætti fram á frumlagseðli nafnliða.

Gögnin sem tínd hafa verið til hér að ofan benda til þess að *líka* hafi getað haft formgerð samhverfra sagna að fornu (þágufallsliðurinn gat verið andlag), sem rímar við hliðstæða sögn sögulega í öðrum skyldum málum. Í ensku er stundum talið að sögnin *like/lician* hafi ekki verið samhverf heldur á eldra skeiði alltaf staðið með skynjanda sem er andlag; síðar verði svo endurtúlkun á skynjandanum sem frumlagi. Það er áhugaverð staðreynd að íslenska skuli hafa þróast á svipaða leið og enska þar sem *líka*, eins og *like/lician*, hætti að vera samhverf sögn. Í ensku samhengi er í hefðbundnum skrifum bent á möguleg áhrif frá breytingum innan fallakerfisins en það er skýring sem dugir engan veginn til þess að gera grein fyrir þróuninni í íslensku.

Við höfum stungið upp á því að beita greiningu Woods og Halldórs Ármanns Sigurðssonar (2014) til þess að gera grein fyrir breytileikanum á setningafræðilegan hátt, enda þótt hún hafi verið sniðin að nútímamáli. Það er hins vegar ekki augljóst á þessari stundu hvernig hægt er að ná formlega utan um mögulegan blæbrigðamun eða jafnvel ólíka merkingu sagnarinnar *líka* að fornu þar sem þágufallsliðurinn er andlag og því ljóst að frekari rannsókn er þörf.

Textar

- ALEX = [Finnur Jónsson]. *Alexanders saga: Islandsk oversættelse ved Brandr Jónsson (biskop til Holar 1263–64)*. København: Gyldendal.
- ALK = Widding, Ole. 1960. *Alkuin: De virtutibus et vitiis i norsk-islandsk overlevering og Udvidelser til Jonsbogens kapitel om domme*. København: Ejnar Munksgaard.
- ANT = Antonius saga. Í: *Heilagra Manna Sögur: Fortællinger og Legender om hellige Mænd og Kvinder*, bls. 55–121. 1. bindi. Christiania.
- BAND = Magerøy, Hallvard. 1956. *Bandamanna saga*. STUAGNL 67. København: Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur.
- BARL = Rindal, Magnus. 1981. *Barlaams ok Josaphats saga*. Oslo: Kjeldeskriftfondet.
- ELIS = Kölbing, Eugen. 1881. *Elis saga ok Rosamundu*. Heilbronn: Henninger.
- FLÓAM = Finnur Jónsson. 1932. *Flóamannasaga*. STUAGNL 56. København: Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur.
- GREGDIAL = Unger, C.R. 1877. *Benedictus saga*. Appendix: Liber primus Dialogorum Gregorii. Í: *Heilagra Manna Sögur: Fortællinger og Legender om hellige Mænd og Kvinder*, bls. 179–200. 1. bindi. Christiania.
- ISID = Þorvaldur Bjarnarson. 1878. [Ritning Ísídórs] A. M. 655. 4to. fragm. XXVI. Í: *Leifar fornra kristinna fræða íslenzkra: Codex Arna-Magnæanus 677 4to auk annara enna elztu brota af íslenzkum guðfræðisritum*, bls. 180–182. Kaupmannahöfn: H. Hagerup.
- ÍSLHÓM = de Leeuw van Weenen, Andrea. 1993. *The Icelandic Homily Book: Perg. 15 4° in the Royal Library, Stockholm*. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi.
- KGS = Holm-Olsen, Ludvig. 1945. *Konungs skuggsiá*. Oslo: Kjeldeskriftfondet.
- KLM = Unger, C.R. 1860. *Karlamagnus saga ok kappá hans: Fortællinger om Keiser Karl Magnus og hans Jævnninger i norsk Bearbejdelse fra det trettende Aarhundrede*. Christiania.
- LUC = Unger, C.R. 1877. *Lucie saga*. Í: *Heilagra Manna Sögur: Fortællinger og Legender om hellige Mænd og Kvinder*, bls. 433–436. 1. bindi. Christiania.
- MAR = Unger, C.R. 1871. *Mariu saga: Legender om Jomfru Maria og hendes Jertegn*. Christiania.
- NOHÓM = Indrebø, Gustav. 1931. *Gamal norsk homilieboek: Cod. AM 619 4to*. Kjeldeskriftfondet. Oslo: Jacob Dybwad.
- ÓTODD = Finnur Jónsson. 1932. *Saga Óláfs Tryggvasonar af Oddr Snorrason munk*. København.
- SILV = Unger, C.R. 1877. *Silvesters saga*. Í: *Heilagra Manna Sögur: Fortællinger og Legender om hellige Mænd og Kvinder*, bls. 245–280. 2. bindi. Christiania.
- STRENG = Cook, Robert og Mattias Tveitane. 1979. *Strengleikar: An Old Norse Translation of twenty-one old French Lais*. Oslo: Norsk historisk kjeldeskrift-institutt.

- SURIUS = Surius, Laurentius. 1618. *De probatis sanctorum vitis: December*. Sumptibus Ioannis Kreps & Hermanni Mylij, Coloniae Agrippinae. https://numelyo.bm-lyon.fr/f_view/BML:BML_00GOO0100137001102419582.
- THOM = Unger, C.R. 1869. *Thomas saga erkibyskups: Fortælling om Thomas Becket erkebiskop af Canterbury: To bearbejdelser samt fragmenter af en tredie*. Christiania.
- VITPAT = Unger, C.R. 1877. *Vitæ patrum. Í: Heilagra Manna Sögur: Fortællinger og Legender om hellige Mænd og Kvinder*, bls. 335–488. 2. bindi. Christiania.
- ÆV = Gering, Hugo. 1882. *Islendzk æventyri: Isländische Legenden, Novellen und Märchen*. Halle an der Saale: Buchhandlung des Waisenhauses.

Heimildir

- Allen, Cynthia L. 1986. Reconsidering the history of *like*. *Journal of Linguistics* 22:375–409.
- Allen, Cynthia L. 1995. *Case Marking and Reanalysis: Grammatical relations from Old to Early Modern English*. Oxford: Oxford University Press.
- Andrews, Avery. 1976. The VP-complement analysis in Modern Icelandic. *Proceedings of the Annual Meeting of the North Eastern Linguistic Society* 6:1–21.
- Anton Karl Ingason, Einar Freyr Sigurðsson og Joel C. Wallenberg. 2011. Distinguishing change and stability: A quantitative study of Icelandic oblique subjects. Erindi flutt á Diachronic Generative Syntax Conference (DIGS 13), University of Pennsylvania, 2.–5. júní 2011.
- Anton Karl Ingason, Einar Freyr Sigurðsson og Jim Wood. 2016. „Þáttur var tekinn í hlaupinu af Höskuldi.“ *Samspil fastra orðasambanda og setningagerðar*. *Milli mála* 8:13–42.
- Ásgeir Blöndal Magnússon. 1989. *Íslensk orðsifjabók*. Reykjavík: Orðabók Háskólans.
- Dagbjört Guðmundsdóttir. 2016. Þeir töluðu illa um hvorn annan. Um beygingarbreytingu á orðasambandinu *hver/hvor annar* í íslensku. B.A.-ritgerð, Háskóla Íslands, Reykjavík. <http://hdl.handle.net/1946/24080>.
- Einar Freyr Sigurðsson. 2008. Gagnverkandi fornafnið *hver/hvor annar*. Námskeiðsritgerð við Háskóla Íslands. <https://notendur.hi.is/einasig/Einar2008Gagnverkandi.pdf>.
- Eiríkur Rögnvaldsson. 1995. Old Icelandic: A non-configurational language? *North-Western European Language Evolution* 26:3–29.
- Eiríkur Rögnvaldsson. 1996. Frumlag og fall að fornu. *Íslenskt mál* 18:37–69.
- Faarlund, Jan Terje. 1990. *Syntactic Change. Toward a Theory of Historical Syntax*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter.
- Faarlund, Jan Terje. 2001. The notion of oblique subject and its status in the history of Icelandic. Í: Jan Terje Faarlund (ritstj.). *Grammatical Relations in Change*, bls. 99–135. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

- Fischer, Olga C. M. og Frederike C. van der Leek. 1983. The demise of the Old English impersonal construction. *Journal of Linguistics* 19:337–368.
- Fritzner, Johan. 1896. *Ordbog over Det gamle norske Sprog* [2. útg.]. Kristiania: Den norske forlagsforening.
- van Gelderen, Elly. 2018. *The Diachrony of Verb Meaning: Aspect and Argument Structure*. New York / London: Routledge.
- GTB = Geïntegreerde Taalbank (ONW, VMNW, MNW, WNT). Instituut voor de Nederlandse Taal. Útgáfa 2.0, 10. apríl 2018. <http://gtb.ivdnt.org/search/> (sótt í mars 2020).
- Halldór Ármann Sigurðsson. 1989. *Verbal Syntax and Case in Icelandic*. In *a Comparative GB Approach*. Doktorsritgerð, Lundarháskóla, Lund. [Endurpr. 1992, Institute of Linguistics, University of Iceland, Reykjavík.]
- Halldór Ármann Sigurðsson. 1991. Icelandic case-marked PRO and the licensing of lexical arguments. *Natural Language and Linguistic Theory* 9:327–363.
- Halldór Ármann Sigurðsson. 2008. The case of PRO. *Natural Language and Linguistic Theory* 26:403–450.
- Halldór Ármann Sigurðsson og Verner Egerland. 2009. Impersonal null-subjects in Icelandic and elsewhere. *Studia Linguistica* 63/1:158–185.
- Heimir Freyr Viðarsson. 2009. Tilbrigði í fallmörkun aukafallsfrumлага: Þágufallshneigð í forníslensku. *Íslenskt mál* 31:15–66.
- Heimir Freyr Viðarsson. 2017. Tilbrigði til forna. Í: Höskuldur Þráinsson, Ásgrímur Angantýsson og Einar Freyr Sigurðsson (ritstj.). *Tilbrigði í íslenskri setningagerð: III. Sérathuganir*, bls. 139–179. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Helgi Bernóðusson. 1982. *Ópersónulegar setningar*. Kandidatsritgerð, Háskóla Íslands, Reykjavík.
- Hlíf Árnadóttir og Einar Freyr Sigurðsson. 2013. Case in disguise. Í: Beatriz Fernández og Ricardo Etxepare (ritstj.). *Variation in Datives: A Micro-Comparative Perspective*, bls. 96–143. Oxford: Oxford University Press.
- Höskuldur Þráinsson. 2005. *Setningar*. *Handbók um setningafræði*. Íslensk tunga III. Reykjavík: Almenna bókafélagið.
- Jespersen, Otto. 1927. *A modern English grammar on historical principles*, 3. bindi. London: Allen & Unwin.
- Jóhanna Barðdal. 1999. The Dual Nature of Icelandic Psych-Verbs. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 64:79–101.
- Jóhanna Barðdal. 2001. The perplexity of Dat-Nom verbs in Icelandic. *Nordic Journal of Linguistics* 24/1:47–70.
- Jóhanna Barðdal, Þórhallur Eyþórsson og Tonya Kim Dewey. 2014. Alternating predicates in Icelandic and German: A sign-based Construction Grammar account. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 93:51–101.
- Jóhannes Gísli Jónsson. 1996. *Clausal Architecture and Case in Icelandic*. Doktorsritgerð, University of Massachusetts, Amherst.

- Jóhannes Gísli Jónsson. 1997–1998. Sagnir með aukafallsfrumlagi. *Íslenskt mál* 19–20:11–43.
- Jóhannes Gísli Jónsson. 2003. Not so quirky: On subject case in Icelandic. Í: Ellen Brandner og Heike Zinsmeister (ritstj.). *New Perspectives on Case Theory*, bls. 127–163. Stanford, CA: CSLI.
- Jóhannes Gísli Jónsson. 2018. Word order as a subject test in Old Icelandic. Í: Jóhanna Barðdal, Na'ama Pat-El og Stephen Mark Carey (ritstj.). *Non-Canonically Case-Marked Subjects. The Reykjavík-Eyjafjallajökull papers*, bls. 135–154. Amsterdam: John Benjamins.
- Kristín M. Jóhannsdóttir. 2015. „Nafnháttarsýki“. Um eðli og þróun orða-sambandsins *vera að* + nafnháttur. *Íslenskt mál* 37:9–68.
- Margrét Jónsdóttir. 2003. Mark eða gerandi: Um merkingarlegt tvíeðli nokkurra sagna. *Íslenskt mál* 25:79–97.
- McGinnis, Martha. 2008. Applicatives. *Language and Linguistics Compass* 2/6:1225–1245.
- Mörkuð íslensk málheild. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <http://mim.arnastofnun.is> (sótt 4. mars 2019).
- Ordbog over det norrøne prosasprog. Københavns Universitet. <https://onp.ku.dk> (sótt 9. mars 2020).
- Orðstöðulykill Íslendingasagna = Íslendinga sögur. Orðstöðulykill og texti. 1996. Ritstjórar: Bergljót S. Kristjánsdóttir, Eiríkur Rögnvaldsson (aðalritstjóri), Guðrún Ingólfssdóttir og Örnólfur Thorsson. Mál og menning, Reykjavík. <http://snara.is> (sótt 19. mars 2020).
- Platzack, Christer. 1999. The subject of Icelandic psych-verbs: A minimalistic account. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 64:103–115.
- Ritmálssafn Orðabókar Háskólans. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <http://ritmalssafn.arnastofnun.is> (sótt 4. mars 2019).
- Theódóra A. Torfadóttir. 2017. Ef ég er að skilja þetta rétt. Könnun á notkun *vera að*. Í: Höskuldur Þráinsson, Ásgrímur Angantýsson og Einar Freyr Sigurðsson (ritstj.). *Tilbrigði í íslenskri setningagerð: III. Sérathuganir*, bls. 39–59. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Wagener, Terje. 2017. *The History of Nordic Relative Clauses*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Willems, Klaas og Jeroen Van Pottelberge. 1998. *Geschichte und Systematik des adverbalen Dativs im Deutschen: Eine funktional-linguistische Analyse des morphologischen Kasus*. Berlin / New York: Walter de Gruyter.
- Wood, Jim og Halldór Ármann Sigurðsson. 2014. Let-causatives and (a)symmetric DAT-NOM constructions. *Syntax* 17/3:269–298.
- Zaenen, Annie, Joan Maling og Höskuldur Þráinsson. 1985. Case and Grammatical Functions: The Icelandic Passive. *Natural Language and Linguistic Theory* 3:441–482.
- Þorbjörg Hróarsdóttir. 2000. *Word Order Change in Icelandic: From OV to VO*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Þorbjörg Hróarsdóttir. 2008. Types of DPs in OV order. *Studia Linguistica* 62/3:261–286.

Þórhallur Eypórsson og Jóhanna Barðdal. 2005. Oblique subjects: A common Germanic inheritance. *Language* 81:824–881.

Lykilorð

skiptisagnir, (ó)samhverfar sagnir, tilbrigði, fallmörkun, rökliðaformgerð

Keywords

alternating verbs, (a)symmetric verbs, variation, case marking, argument structure

Abstract

In Modern Icelandic the verb *líka* ‘like’ occurs with a subject in the dative case and an object in the nominative case. It has been argued that this was also the case in Old Icelandic. In this paper we argue that in contrast to Modern Icelandic, the nominative argument of *líka* could also constitute the subject during the Old Icelandic period and the dative argument the object. More specifically, we maintain that the verb *líka* was an alternating (or symmetric) verb where the nominative and the dative argument could raise to the subject position, whereas in Modern Icelandic only the dative is able to raise to the subject position. In other words, we argue that a change in the argument structure of the verb has taken place such that *líka* has changed from being an alternating (symmetric) verb to an asymmetric oblique subject verb. The main argument that is used to substantiate this claim comes from control infinitives in Old Icelandic, taking on the form in (i):

- (i) girntiz meirr at líka einum guði en mönnum
 desired.MID more to PRO.NOM like.INF alone.DAT god.DAT than men.DAT
 ‘(He) desired more to please God alone than men.’ (Æv 150.15)

Based on a generative analysis of syntactic structure, that the dative argument functions syntactically as the object, in addition to discussing other potential evidence based on word order. When the nominative argument is the subject, the meaning of *líka* is sometimes closer to that of English *please* than *like*. We also discuss how this might be accounted for.

Einar Freyr Sigurðsson
Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
Laugavegi 13
IS-101 Reykjavík
einar.freyr.sigurdsson@arnastofnun.is

Heimir van der Feest Viðarsson
Universiteit Gent
Faculteit Letteren en Wijsbegeerte: Vakgroep Taalkunde
Blandijnberg 2
9000 Gent
Belgía
heimir.vidarsson@ugent.be